

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНЦЕПЦІЇ ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ

Проблема сталого розвитку економіки України протягом останніх двох десятиліть перебуває в центрі політичної і суспільної уваги. Шляхи вирішення цього винятково важливого завдання намагаються шукати головним чином у рамках моделі суспільства, що сформувалася і діє. Ця модель увібрала в себе основні риси традиційного капіталізму практично без урахування його сучасної соціалізації. Зусилля, що приймаються державою і бізнес-елітою з добудови і корегування сформованої системи, не змінюють діючого напрямку соціально-економічного розвитку, інституціональні перетворення ігнорують соціальні складові.

Недоліки такої моделі ще більшою мірою виявилися під впливом світової економічної кризи, продемонструвавши наростаючу невідповідність реаліям світогосподарського розвитку і твердим вимогам конкуренції на світових ринках. З огляду на зменшення суб'єктності зусиль української держави щодо виконання своїх зобов'язань перед суспільством у сфері регулювання соціально-економічних і правових процесів дедалі більше зростає переконання в необхідності зміни існуючої парадигми забезпечення національної інноваційної усталеності шляхом впровадження для цього дворівневої структури зусиль — державної і недержавної, залучення потенціалу недержавних структур. Індикатором віднесення їх до реальних суб'єктів системи інноваційного забезпечення соціально-економічного удосконалення держави є суспільно-корисне та соціально значуще спрямування їхньої діяльності, реальний внесок у досягнення життєво важливих інтересів суспільства і держави. Адже, як свідчить досвід розвинених країн, дедалі більшої актуалізації набуває синтез цінностей виживання і самореалізації за формулою: існувати — означає співіснувати та узгоджувати свої дії.

Все це породжує необхідність істотної зміни підходів до удосконалення сформованого господарського механізму і формування інструментів його реалізації, серед яких значної уваги заслуговує партнерство держави і приватного бізнесу.

Проблема взаємозв'язку держави і бізнесу найчастіше розглядається в рамках більш загальних проблем, насамперед, ринку і держави, державного регулювання національного господарства. За умов єдності об'єктів дослідження — держави і бізнесу як суб'єктів національної економіки, що мають власну організацію, — існуючі теорії наголошують на аналізі певних сторін їх діяльності. Як окремий напрям дослідження проблеми державно-приватного партнерства складається сьогодні в російській економічній науці. Серед її учених варто виділити В. Варнавського, що досліджує дане партнерство як «стратегічний, інституціональний і організаційний альянс між державою і бізнесом... у широкому спектрі сфер діяльності: від базових галузей промисловості і НДДКР до забезпечення суспільних послуг» [1, с. 13].

Учені С. Перегудов і І. Семененко акцентують увагу на тому, що партнерство держави і бізнесу характерно головним чином для економічної сфери, проте все більшого впливу воно здобуває у сфері соціальних послуг, що надає «розгляду нинішньої ситуації і переважаючим тут тенденціям особливого інтересу» [2, с. 58].

Відповідно до думки експертів Асоціації менеджерів Росії, що досліджують дану проблему, державно-приватне партнерство в широкому розумінні може виступати не тільки як форма реалізації проєктів, але і як механізм узгодження інтересів окремих соціальних груп і суспільних інститутів [3, с. 95].

Наведений короткий огляд дозволяє констатувати, що всі дослідники так чи інакше пов'язують дане партнерство з вирішенням і реалізацією соціальної політики держави.

В Україні державно-приватне партнерство і в індустріальній, і в соціальній сфері перебуває в початковій стадії свого становлення. Проте окремі вітчизняні учені в руслі своїх досліджень приділяють певну увагу даній проблемі. Академік В. Геєць розглядає партнерство держави і бізнесу у процесі аналізу взаємостосунків науки і виробництва як суб'єктів інноваційної політики [4]. В. Звонар, досліджуючи загальну модель регіональної соціальної політики,

робить наголос на партнерстві державного і недержавного секторів як механізмі її реалізації [5]. О. Новікова, С. Гриневська, Л. Шамілева розглядають партнерство як один із можливих механізмів державного регулювання у процесі формування соціально орієнтованої економіки і соціальних основ інвестування національного господарства [6].

Слід зазначити, що незважаючи на існуючі наукові праці з проблем державно-приватного партнерства, на сьогодні поки що відсутні, і це цілком зрозуміло, комплексні наукові дослідження партнерства в контексті його ролі як інструмента у механізмі забезпечення реалізації соціально-економічної сталості держави. Отже, вибір теми статті зумовлений актуальністю і необхідністю поглибленого дослідження соціальних напрямів державно-приватного партнерства, що визначають сферу їх застосування, склад механізмів їх здійснення та фактори, що зумовлюють посилення впливу партнерства на окремі соціальні процеси розвитку суспільства.

Теоретичне осмислення зазначених питань визначає завдання статті, а її метою є спроба пошуку конкретних дій щодо посилення соціальної спрямованості механізму державно-приватного партнерства.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що в Україні відбулось становлення основ ринкової економіки, завершився трансформаційний період, пов'язаний зі зміною соціально-економічної системи країни. Однак сформований ринок характеризується відсутністю різноманітності зв'язків між суб'єктами ринку, між державою і громадським суспільством, не створені ефективна законодавча база і необхідна інституціональна інфраструктура, що дозволяють забезпечення інноваційної і соціальної спрямованості розвитку економіки. Найбільш проблемною залишається неефективна соціальна політика держави. Як науково обґрунтована система заходів і методів, вона повинна бути спрямована на забезпечення умов для реалізації відтворення і удосконалення людини, задоволення її потреб та забезпечення розвитку суспільства, збереження його цілісності. Грамотно проведена соціальна політика держави, особливо сьогодні, у період світової економічної кризи, будучи одним із напрямів макроекономічного регулювання, забезпечує зниження соціальної напруженості, досягнення рівноваги і стабільності в суспільстві.

Багато які фундаментальні проблеми сучасного суспільства не можуть бути успішно вирішені без ефективної сфери соціальних послуг, що стала одним з найважливіших джерел економічного зростання, тому що рівень освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення і стан навколишнього середовища впливають на якість робочої сили, яка створює необхідні суспільству матеріальні й духовні блага. Од-

нак система соціальних послуг проявляє свою недостатність, вступаючи у протиріччя з функціональною роллю держави як стабілізатора соціальної рівноваги. Найбільш простим прикладом у цьому випадку є регулювання заробітної плати. З одного боку, її підвищення вимагає значних бюджетних витрат, оскільки підвищення заробітної плати в бюджетній сфері відображається на багатьох соціальних трансфертах, які так чи інакше пов'язані з мінімальною заробітною платою. З іншого боку, у рамках соціального партнерства роботодавці прагнуть зберегти максимальну свободу в оплаті праці своїх працівників.

Недооцінка соціальної складової трансформаційних перетворень при формуванні економічної політики й урахування соціального фактору тільки при визначенні їх темпів сприяли тому, що соціальна політика держави стала декілька примітивною. Обмеженість фінансових ресурсів держави обумовила реалізацію соціальної політики у вигляді компенсаційних заходів щодо відношення до окремих верств населення, окремих регіонів, використання накопичених соціальних резервів попередньої системи. «...через відсутність реальних реформ у соціальній сфері остання перетворилась на рудимент соціалістичної системи з її високим ступенем патерналізму, поширенням утриманських очікувань серед значної частини населення, фінансовою необґрунтованістю більшості державних зобов'язань, вкрай неефективною системою управління [7, с. 36]. Саме тому частка соціальних видатків у сукупних видатках держави й у ВВП неухильно зростала. На жаль, це тривало і в період економічного пожвавлення. Зокрема, частка соціальних видатків у сукупних видатках держави виросла з 17 % в 1999 до 27 % в 2008 рр.

У даному контексті зовсім не зайвим може бути аналіз практики реалізації соціальних проблем у розвиненому світі. В європейських країнах, за умов відсутності в них єдиного підходу, існує кілька елементів, що їх об'єднує: сполучення принципів солідарності і соціального забезпечення; трирівнева побудова системи соціального забезпечення (базове, додаткове і спеціальне); створення державою правової бази соціального забезпечення і соціального захисту за рахунок бюджетного фінансування; практика тристоронніх консультацій з метою вироблення компромісних угод профспілок, підприємців і представників держави в особі урядових організацій. Подібна практика соціальної політики припускає високі обсяги перерозподілу ВВП через бюджет, формування страхових фондів в основному за рахунок роботодавців, прагнення до підтримки високої зайнятості.

Разом з тим процес глобалізації поступово уніфікує європейські моделі соціальної політики і підштовхує до впровадження американської моделі, побудованої на інших засадах і за своїм духом інди-

відуалістичної. Однак глобальна економічна криза змусила й уряд США вносити істотні поправлення в соціальну політику. Заходи, які розроблені президентською адміністрацією Б. Обами, складаються у значному поширенні державних асигнувань на освіту, охорону здоров'я, соціальне страхування, інфраструктуру, екологічно чисту енергетику. За даними «Нью-Йорк Таймс», на різні соціальні програми передбачається виділення 207 млрд дол. [8]. По-ставлено завдання зменшити вартість медичних послуг, для того щоб включити в систему медичного страхування як можна більшу кількість громадян США, а в перспективі і все населення країни. Величезне значення в цей час приділяється підвищенню рівня освіти громадян США і у зв'язку із цим реформуванню сфери освіти: збереження гарантій кредитних програм, соціальний захист студентів від різкого збільшення рівня безробіття і нестабільності на ринку праці. Поряд із цим пріоритетом соціальної політики залишається створення нових робочих місць. Головна мета прийнятого закону «Про відновлення і реінвестування американської економіки» у короткостроковій перспективі полягає в боротьбі з безробіттям, для чого пропонується зберегти вже існуючі і створити додатково 3,5 млн робочих місць, у довгостроковій — забезпечити тривале економічне зростання. У цілому нинішня фінансово-економічна криза призвела до значного посилення державного регулювання соціальної сфери, у неї зроблені негайні багатомільярдні вкладення. Цілком імовірно, що роль держави, підсилившись під час проведення антикризових заходів, залишиться на високому рівні і після виходу з рецесії, підтверджуючи той факт, що вирішення соціальних проблем у будь-якій країні диктується об'єктивними факторами її суспільного розвитку, логічно вимагаючи збільшення для цього державних витрат.

Сучасна концепція соціальної політики в Україні, базуючись на системі ринкових відносин, повинна зважати на особливості української дійсності. Очевидно, що повернення України до патерналістської моделі соціальної політики неможливе, тому що в сучасних умовах переважно бюджетне фінансування соціальних галузей натрапляє на недостатність централізованих фінансових ресурсів. До того ж розв'язання назрілих соціальних питань, як виходить із обговорюваного нині проекту податкового кодексу, доведеться забезпечувати в умовах відносного зниження фіскального навантаження на економіку.

Цілковито очевидним є те, що для досягнення цілей розвитку необхідні не тільки зусилля держави, але і приватного капіталу. Однак варто мати на увазі, що розвиток соціальної суб'єктності і формування соціальної культури участі в партнерстві — непростий і досить тривалий процес. До того ж соціально

орієнтованій підприємницькій діяльності, що тільки зароджується, властиві неурегульованість, відсутність сприятливих організаційних, економічних і правових умов, що пов'язується, у тому числі з економічною кризою. Разом з тим доводиться констатувати, що час кризи для вирішення виникаючих проблем — не самий гірший, тому що складні ситуації стимулюють процес раціонального мислення.

Державно-приватне партнерство можна розглядати як суспільний інститут, що функціонує на засадах ділової ініціативи і соціальної місії. Інакше кажучи, будь-яка діяльність цього інституту як комерційного утворення повинна переслідувати мету досягнення як економічного, так і соціального ефекту. Дане партнерство консолідує фінансовий потенціал інноваційної моделі суспільного розвитку, протилежної принципам і положенням «наздоганяючої економіки». Як результат запізнитої імітації вже пройденого найбільш успішними країнами шляху, наздоганяючий розвиток перманентно відтворює повсякчасне відставання вітчизняної економіки. Внаслідок цього країна спонтанно наражається на згаслі осередки давніх науково-технологічних досягнень. Подібне становище вкрай негативно впливає на перспективи соціально-економічного розвитку України.

Приватні компанії, купуючи існуючі технологічні розробки, не перетворюються на кращі, адже на ринку немає ідей, які сьогодні або в найближчому часі стануть передовими. З наукової точки зору вони купують ідеї учорашнього дня. Тож для того, щоб стати провідним в якійсь галузі, приватний капітал мусить працювати з державою в особі науковців на стадії ведення перспективних розробок і подальшого їх упровадження. При цьому бізнес може долучатися до фінансування нових розробок як особисто, так і шляхом об'єднання в асоціації.

У цій площині доречно згадати про те, що в Україні є асоціація «Приватні інвестори України» (АПУ), яка займається пошуком приватних інвесторів, ладних вкладати власні гроші у перспективні проекти. Щороку до Асоціації надходить близько 700 заявок на залучення фінансування, при цьому не більше 15 % проходять попередній відбір для представлення інвесторам. Що ж до отримання коштів, то їх одержують поки що одиниці. Так, у 2007–2009 рр. було реалізовано 8 проектів, у 2009–2010 рр. поки що один. Свою роль у такому становищі відіграють як криза, так і, що найімовірніше, низька якість пропозицій.

Разом з тим, як на нашу думку, деякі партнерства, що формуються за ініціативою бізнесу, набирають соціальної спрямованості, а отже, відповідають соціальним пріоритетам держави. У даному випадку слід згадати погоджену з міністерством вугільної промисловості України у 2010 р. Програму технічного переоснащення, модернізації та розвитку, орієнтова-

ну на реалізацію державно-приватного партнерства між Донецькою паливно-енергетичною компанією (ДПЕК) і державними підприємствами «Ровенькиантрацит» та «Свердловантрацит». Відповідно до цієї програми очікується збереження більш як 30 тис. робочих місць для шахтарів Луганської області. За передбачуваний п'ятирічний період розрахунковий фонд оплати праці наведених вугільних підприємств зросте в 1,5 рази, а сумарна величина відрахувань до соціальних фондів складе 3 млрд грн. Взагалі дане партнерство зможе реалізовувати проекти корпоративної соціальної відповідальності в містах функціонування зазначених державних підприємств.

Важливою функцією держави у процесі залучення приватного капіталу як потенційного інвестора до партнерства є інформування його про цікаві проекти і створення нормативно-правової бази, яка б заохочувала цього інвестора вкладати гроші в інноваційні розробки. Особлива роль у виконанні наведеної функції належить регіональним відділенням Державної інноваційної фінансово-кредитної установи (ДІФКУ), які на сьогодні, на жаль, не ведуть подібний перелік, а отже не можуть надати список інноваційних проектів регіону тим суб'єктам, які в цьому зацікавлені. До речі, ДІФКУ належить до сфери управління Державного агентства України з інвестицій та розвитку, яке до травня 2010 р. функціонувало як Державне агентство з інвестицій та інновацій.

Особливої уваги сьогодні заслуговують центри промислових технологій як форми взаємодії суб'єктів партнерства у сфері високих технологій, які здійснюють не тільки їх розробку і освоєння, але і підготовку фахівців в області інноваційно-технологічної діяльності. У цих центрах поряд з удосконаленням професійних знань значна увага приділяється розвитку логічного мислення, аналітичних здатностей, готовності до сприйняття нових ідей і технічних досягнень, уміння приймати рішення, тобто всьому тому, що необхідно для кадрового потенціалу економіки знань. По суті справи, мова йде про так звані бізнес-інкубатори. Відповідно до його принципів зростають таланти в Силіконовій долині (США), у найближчій перспективі — у Сколково (Росія). В Україні жодного подібного інкубатора нема.

Що стосується пріоритетів у взаємодії держави і приватного капіталу безпосередньо в соціальній сфері, то такими, за їх станом на сьогоднішній день, повинні бути охорона здоров'я й освіта. Характерно, що самі українські компанії пріоритетною областю партнерства в соціальній сфері називають інфраструктурні проекти і частково житлово-комунальне господарство, у той час, як охорона здоров'я, освіта, культура значної уваги не привертають. В українській охороні здоров'я потенціал такого партнер-

ства використовується поки вкрай обмежено. Тим часом саме ця сфера через її хронічне недофінансування гостро відчуває потребу в залученні приватних інвесторів для того, щоб забезпечити підтримку конкурентного середовища і прийнятний рівень виконання державою своїх соціальних зобов'язань. Доводиться констатувати, що сьогодні відсутнє системне бачення державно-приватного партнерства в охороні здоров'я, тому першочерговим завданням, як і раніше, залишається визначення його форм і перспективних напрямів у рамках даної сфери.

У контексті зазначеного на особливу увагу заслуговує формування державно-приватного партнерства у сфері нанотехнологій, де відбуватиметься інтеграція вітчизняного наукового потенціалу та соціально значущих ініціатив приватного капіталу. Саме на таких засадах сформована перша в Україні компанія високого технологічного рівня у сфері нанотехнологій «НаноМедТех». Основні сфери застосування перших результатів її дії, а саме наночастинки різних елементів і їх комбінацій, що впливають на життєдіяльність організмів на клітинному рівні, — медицина, ветеринарія, сільське господарство. Як зауважив перший вітчизняний інвестор у сфері нанотехнологій С. Тарута, передбачені розробки мають поліпшити життя людей і позбавити їх багатьох хвороб. Саме в цьому вбачається особлива соціальна значущість проекту, його гуманітарна цінність.

Наразі можна стверджувати, що подібним кроком започатковується популярна нині у світі модель ендаументів. Ендаумент (endowment) — це цільовий фонд, призначений для використання в некомерційних цілях, як правило, для фінансування організацій медицини, освіти, культури. Подібні фонди цільового капіталу покликані сприяти більш раціональній і відкритій організації фінансування благодійної діяльності в найбільш значущих галузях соціальної сфери. Поширення такої практики в Україні, на жаль, стримується, у тому числі й відсутністю законодавчої бази, яка б визначала введення можливих пільг на філантропічну діяльність за суспільно значущими соціальними напрямками. Не випадково наша держава у світовому рейтингу благодійності займає 151 місце серед 153 країн, в яких відбувались опитування.

Ефективна взаємодія держави і бізнесу могла б створити всеохоплюючу систему медичного страхування, в якій або державними програмами, або приватною страховкою була б охоплена абсолютна більшість населення країни. Сьогодні ріст цін на медичне обслуговування і збільшення видатків на державні програми медичного страхування являє собою загрозу бюджетній політиці країни (ріст цін на медичне обслуговування значно випереджає ріст економіки). Доцільно введення податкового кредиту для малого бізнесу, щоб роботодавець був у змозі

сплачувати страховку своїм працівникам. У той же час великі компанії необхідно примушувати в обов'язковому порядку брати участь у подібному страхуванні. Крім того, сьогодні доцільно започаткувати практику збереження страховки за умов зміни місця роботи, а також надавати податковий кредит для оплати медичного обслуговування.

Соціальна практика розвинених країн світу демонструє можливості державно-приватного партнерства у сфері освіти і науки, які великою мірою обумовлюють конкурентоспроможність економіки, переважно визначаючи місце держави на світовому глобальному ринку, і як результат — багатство і економічну могутність нації. Оскільки рівень фінансування науки характеризує стан інноваційності країни, її готовність до побудови економіки знань, варто підкреслити: починаючи з 1992 р. на науку з державного бюджету виділялося у 10 разів менше коштів, ніж на держпарат і правоохоронні органи, тоді як, наприклад, у США витрати на науку перевищують подібні видатки в 1,3 рази. Ріст видатків на державне управління з 1,1 % ВВП в 1999 р. до 2,6 % ВВП в 2008 р., на громадський порядок і судову владу — з 1,4 % до 2,9 % ВВП, був пов'язаний як з випереджальною динамікою заробітної плати державних службовців, так і зі значним збільшенням їх кількості. Якщо загальне число зайнятих в економіці країни в 2008 р. у порівнянні з 1999 р. зменшилося на 3,9 %, то кількість державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування виросло на 55,3 %. І це відбувається у країні, де практично не збільшується працездатне населення, а як така чисельність нації скорочується. Напрошується висновок, що чисельно зростаючий державний чиновницько-бюрократичний апарат управляє вимираючою нацією, а економічно активна частина населення поповнюється за рахунок пенсіонерів і підлітків, значна частина яких збільшує частку некваліфікованих працівників.

Тому увагу до освіти і науки, фінансові вливання в них варто розглядати як один із засобів подолання кризових явищ. Немаловажним є також те, що масова зайнятість підлітків і молоді одержанням освіти є вагомим чинником соціальної стабільності. Саме тут щільне партнерство між бізнесом і владою може здобувати різноманітні форми і методи. До них можна віднести спеціальні програми, що допомагають підліткам з малозабезпечених родин вступати до середнього або вищого навчального закладу. Державна фінансова допомога повинна надаватися для одержання освіти не тільки у вигляді стипендій, але і кредитів. До речі кажучи, уряд готує рішення щодо створення фонду, з якого будуть видаватися студентам безвідсоткові кредити. Кредит буде надаватися на 20 років, повертати його студент почне лише через 5 років після закінчення навчання. Бізнес, як суб'єкт

соціального партнерства, також може сприяти доступності безперервної освіти шляхом надання можливості одержання кредиту і грантів на освіту, особливо в області інженерних спеціальностей, які сьогодні виявилися в дефіциті. З боку бізнесу може надаватися матеріальна допомога на відновлення навчального або іншого обладнання, система договірних відносин зі структурними підрозділами учбових закладів. Поліпшення матеріальної бази освіти повинна сполучатися із практикою професійної підготовки безпосередньо на виробництві.

Взагалі, аналіз сфер застосування державно-приватного партнерства, визначених Законом України «Про державно-приватне партнерство» [9], дає підставу стверджувати, що наука і освіта в Україні поки не визнані в якості реперних точок, найбільш показових, в інноваційному і соціальному розвитку економіки. У протилежному випадку ці сфери звучали б тут (ст. 4.1 Закону) самостійно, а не, як варто припустити, «в інших сферах діяльності» (ст. 4.2 Закону). Звідси і відсутність системного бачення партнерства як інструмента стратегічного розвитку, а не тільки реалізації вибіркового проекту в рамках загальнодержавних і регіональних проектів. Серйозними перешкодами до участі приватного сектора у проектах партнерства залишаються адміністративні бар'єри і відсутність податкових стимулів, особливо для упровадження малодоходних проектів соціальної сфери.

Підводячи підсумки, зазначимо наступне. Як свідчать реалії державно-приватного партнерства, взаємини держави і бізнесу поки сприймаються практикою як одна з безлічі важливих, проте периферійних проблем, від вирішення яких слабко залежить вектор розвитку національної економіки. У суб'єктів партнерства дуже повільно формується усвідомлення того, що їх взаємні дії повинні не тільки погоджувати базові принципи соціальної і економічної політики, але, що найголовніше, забезпечувати баланс інтересів різних груп населення і суспільних інститутів, стимулювати створення передумов для реформування соціально-економічної системи країни з метою підвищення ефективності її функціонування і максимально можливого її розвитку. Неодмінною умовою активізації взаємних дій у формі партнерства повинна виступати організуюча і стимулююча функція держави. Поки вона реалізує себе у формуванні законодавчої основи державно-приватного партнерства, назвати ж сфери, в яких партнерство найбільш просунулося, складно, оскільки стадія його становлення, особливо в соціальній сфері, усе ще перебуває на початковому етапі. З метою активізації цього процесу доцільно: розробити комплекс урядових заходів щодо стимулювання суб'єктів підприємництва, орієнто-

ваних у своїй діяльності на соціальний характер партнерства, що сполучить інтереси приватного капіталу із соціальною політикою держави;

активізувати формування спеціальної нормативно-правової і інституціональної основи для забезпечення сталого розвитку державно-приватного партнерства;

сприяти розширенню практики використання цільових фондів фінансування добродійної діяльності в соціально найбільш значимих галузях (освіта, медицина, культура, спорт) із введенням податкових пільг на даний вид добродійності і їх законодавчим підтвердженням;

налагодити державну статистичну базу обліку процесу формування і сфер діяльності державно-приватних партнерств.

Реалізація цих та інших подібних заходів повинна сприяти досягненню складних цілей держави, бізнесу і населення, у першу чергу в підвищенні шансів адаптуватися до змін у глобальному світі, виходячи з національних інтересів і економічних можливостей.

Література

1. Варнавский В. Г. Партнерство государства и частного сектора. Формы, проекты, риски / В. Г. Варнавский ; РАН, Институт мировой экономики и международных отношений. — М. : Наука, 2005. — 315 с.
2. Перегудов С. Бизнес и государство в социальной сфере: конфронтация или партнерство? / С. Перегудов, И. Семененко // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 6. — С. 58–66.

3. Риски бизнеса в частно-государственном партнерстве. Национальный доклад Ассоциации менеджеров России. — М., 2007. — 196 с.

4. Геєць В. Наука і виробництво: партнери чи конкуренти? Деякі аспекти сучасної інноваційної політики України / В. Геєць // Президентський вісник. — 2004. — № 3. — 7 квітня. — С. 3–4.

5. Звонар В. П. Міжсекторне партнерство як механізм реалізації регіональної соціальної політики: концепція для України : моногр. / В. П. Звонар ; Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 290 с.

6. Новікова О. Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання : моногр. / О. Ф. Новікова, С. М. Гріневська, Л. Л. Шамілева ; НАН України, Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 2009. — 220 с.

7. Лібанова Е. М. Трансформація державної соціальної політики в контексті забезпечення конкурентоспроможності української економіки / Е. М. Лібанова // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 34–41.

8. The New York Times. — March 18. — 2009. — Режим доступу : <<http://www.nytimes.com>>.

9. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI. — Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2404-17>>.

Подано до редакції 05.10.2010 р.